

HENK LOGTENBERG (L), onderwijsadviseur Marnix Onderwijscentrum, h.logtenberg@hsmarnix.nl
JOHN VERHOEFF, directeur Jan van Nassauschool

De Haagse Jan van Nassauschool begon tweeënhalf jaar geleden met Lesson Study, een gestructureerde vorm van teamleren. In eerste instantie werd de methodiek gebruikt door een groep startende leerkrachten, inmiddels participeren alle leerkrachten erin. Het is een pijler onder de professionele leergemeenschap die de school wil zijn.

ERVARINGEN OP DE JAN VAN NASSAUSCHOOL

LESSON STUDY: FOCUS OP DE INHOUD VAN HET VAK

Lesson Study is een vorm van teamleren die in Japan ontwikkeld is en daar intensief wordt gebruikt. De laatste jaren zien we ook in Nederland een toenemende belangstelling. Lesson Study is een gestructureerde, integrale methode waarbij een groep leerkrachten samen een les ontwikkelt. Dat gebeurt via een vast,

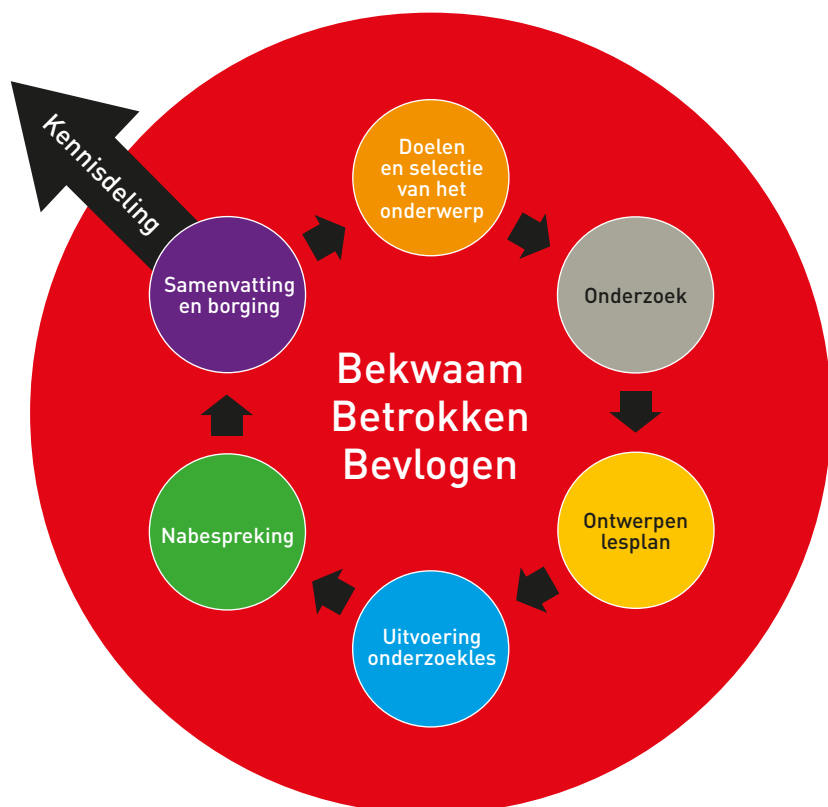
cyclisch stappenplan: (1) een onderwerp selecteren en doelen stellen, (2) onderzoek, (3) het lesplan ontwerpen, (4) de onderzoeksles uitvoeren terwijl collega's meekijken, (5) de les gezamenlijk nabespreken, (6) kennis delen (zie figuur 1). De samenwerking tussen de leerkrachten zorgt voor betere lessen en levert een bijdrage aan professionalisering. Wetenschappelijk onderzoek laat zien dat Lesson Study effectief is en een significante bijdrage levert aan leerlingresultaten.

PROFESSIELE LEERGEMEENSCHAP

John Verhoeff, directeur van de Jan van Nassauschool in Den Haag, legt uit waarom zijn school ruim twee jaar geleden besloot met Lesson Study te gaan werken. 'We waren al langer bezig om onszelf te ontwikkelen tot een professionele leergemeenschap. In eerste instantie zetten we daarbij met name de Vaardigheidsmeter in: een praktisch instrument om met leerkrachten in gesprek te raken over hun kwaliteiten. Met de Vaardigheidsmeter maak je niet alleen een 'foto' van individuele leerkrachten maar ook van het team. Zo leg je kansen en bedreigingen bloot. De Vaardigheidsmeter maakte bijvoorbeeld duidelijk dat het geven van een goede uitleg een punt van verbetering was. Ook bleken veel leerkrachten wat te sterk vast te houden aan de methode. Om te groeien wilde het team graag gezamenlijk lessen gaan voorbereiden. Lesson Study is daarvoor in mijn ogen het ultieme middel. Het is een methodiek waarbij je het echte professionele gesprek organiseert over de manier waarop je een les vormgeeft.'

STARTENDE LEERKRACHTEN ALS VLIEGWIEL VOOR ENTHOUSIASME

Om ervaring op te doen met Lesson Study is een groep startende leerkrachten ermee begonnen. Voor Verhoeff een

Figuur 1. Lesson Study Cyclus MALS (Marnix Academie Lesson Study). Bekwaam, betrokken en bevlogen zijn drie kernbegrippen die de Marnix Academie hanteert voor het beroep van leraar.

Leerkrachten bespreken met extern expert Henk Logtenberg een rekenles.

‘UITBREIDING VAN JE DIDACTISCHE REPERTOIRE’

Anke van Vark is leerkracht van groep 5. Zij trekt de kar van een van de Lesson Study-groepen op de Jan van Nassauschool en vertelt wat het haar oplevert. ‘Toen ik de eerste keer bij een Lesson Study-bijeenkomst was, wekte dat al snel mijn interesse. Het is heel leuk en zinvol om een les echt goed voor te bereiden en om te kijken hoe je met alle leerlingen het lesdoel kunt bereiken. Tijdens dat voorbereiden merk je dat alle collega’s hun eigen expertise en ideeën hebben. Normaal gesproken doe je de dingen toch een beetje op je eigen manier, maar nu ga je met elkaar nadenken en elkaar kritisch bevragen. Zo komen er ideeën en oplossingen naar voren waar je zelf nog niet aan had gedacht. Je wordt je veel meer bewust van wat je doet en waarom je dat doet. Door Lesson Study breid je je repertoire uit. Ik merk dat een echt goed voorbereide les vaak heel goed uitpakt. Je ziet dat de kinderen daar enthousiast van worden en het echt gaan snappen.’

Leren van observeren

‘Het is ook interessant om als observator achterin of aan de zijkant van de klas te zitten, terwijl een collega de les geeft

die je met elkaar hebt vormgegeven. Vanaf die plek heb je toch wat meer overzicht dan wanneer je zelf de les geeft. Je ziet bijvoorbeeld heel goed op welke manier kinderen samenwerken, wie de leiding neemt, hoe kinderen elkaar dingen uitleggen. Ik heb daarvan geleerd dat je bij sommige lesdoelen beter kinderen van verschillende niveaus bij elkaar kunt zetten en bij andere lesdoelen juist weer niet. Dat inzicht neem ik mee naar mijn eigen groep.’

Feedback van de expert

‘Dit jaar hebben we de Lesson Study per bouw georganiseerd, dat was een wens vanuit het team. Ik ben de kartrekker van de bovenbouwgroep. We bereiden twee keer per jaar met elkaar een les voor. Die voorbereiding sturen we op naar extern expert Henk Logtenberg, zodat hij er feedback op kan geven. Meestal doen we dat een week voordat de les daadwerkelijk gegeven wordt. Bij de nabespreking van de les zit Henk er wel bij. Dan stelt hij ons gerichte vragen en kunnen wij hem bevragen, bijvoorbeeld over specifieke aspecten van de rekendidactiek of over zaken die ons tijdens de lesobservatie zijn opgevallen. Henk weet heel veel van rekenonderwijs, dus zijn aanwezigheid heeft een belangrijke meerwaarde.’

Collega's observeren achterin de klas de rekenles die gezamenlijk werd vormgegeven.

bewuste keus. 'Ook al had het team zelf aangegeven gezamenlijk lessen te willen gaan voorbereiden, bij de daadwerkelijke start van Lesson Study was er toch wel wat weerstand. Was het allemaal wel echt nodig? Het is al zo druk... Om die reden wilde ik juist met een groep leergerige, deels onervaren leerkrachten beginnen, die daarna ook de andere

WISSELWERKING LESINHOUD EN KLASSENKLIMAAT

Henk Logtenberg, docent-onderzoeker en onderwijsadviseur bij het Marnix Onderwijscentrum, is vanaf het begin betrokken bij de Lesson Study op de Jan van Nassauschool. In de Lesson Study-groep voor startende leerkrachten had hij de rol van externe (reken)expert.

HET LOSLATEN VAN DE METHODE IS EEN BELANGRIJK PUNT VAN AANDACHT

collega's enthousiast zouden kunnen maken voor deze werkvorm.' Ook de keuze voor de gezamenlijke voorbereiding van rekenlessen, werd bewust gemaakt. De rekenopbrengsten waren kwetsbaar, dus daar moest de school hoe dan ook iets mee. Die urgentie werd verbonden aan Lesson Study. Zo werd Lesson Study de structuur om een kwaliteitsverbetering van het rekenonderwijs tot stand te brengen.'

Over de opbrengst van die groep zegt hij: 'Startende leerkrachten zijn vaak heel erg bezig om volgens een stappenmodel een goede les te geven. Ze houden zich vast aan allerlei 'procedures', het klassenmanagement kost hen vaak nog veel energie. Doordat ze daar zo druk mee zijn, sneeuwt het inhoudelijke aspect wel eens onder. Door Lesson Study hebben de startende leerkrachten onder andere ervaren dat je het klassen-

klimaat kunt beïnvloeden met een inhoudelijk sterke les. Als leerlingen betrokken zijn en uitgedaagd worden, helpt dat gedragsproblemen te voorkomen.'

OPGENOMEN IN NORMJAARTAAK

Inmiddels zijn er drie Lesson Study-groepen, alle leerkrachten van de Jan van Nassauschool doen mee. 'Voor een optimale uitwisseling van kennis en voor het vergroten van het verandervermogen van de school is het belangrijk om heterogene Lesson Study-groepen samen te stellen', vertelt Logtenberg. De drie groepen komen een aantal keer per jaar bij elkaar om een les voor te bereiden, te observeren en na te bespreken.

Verhoeff hecht veel waarde aan eigenaarschap en wil dat leerkrachten zichzelf verantwoordelijk voelen voor hun eigen Lesson Study-groep. Elke groep heeft wel een 'kartrekker', die voor een aantal praktische en organisatorische zaken zorgt. De leerkrachten worden gefaciliteerd om aan elke stap in de Lesson Study-cyclus deel te nemen, er zijn uren voor opgenomen in de normjaartaak. Bij het observeren van de les die gezamenlijk is voorbereid, zijn dus ook in principe alle leerkrachten uit de Lesson Study-groep aanwezig. 'Zelfs in deze tijd van het lerarentekort zitten er regelmatig vier of vijf leerkrachten achterin de klas. Ik vind dat belangrijk. Ik wil dat leerkrachten elkaar zien, respect voor elkaar hebben, weten waar de moeilijkheden liggen. Waar het niet lukt om bij de les aanwezig te zijn, wordt ten behoeve van de nabespreking een filmopname gemaakt.'

FOCUS OP REKENONDERWIJS

Zoals gezegd spitst Lesson Study zich toe op het rekenonderwijs. Verhoeff: 'De inspectie heeft bijvoorbeeld aangegeven dat we meer zouden moeten focussen op differentiëren. Dat vinden we zelf ook. De manier waarop je effectief differentieert, kun je uitstekend uitwerken tijdens Lesson Study. Ook het loslaten van de methode is een belangrijk punt van aandacht, zeker bij startende leerkrachten, die bij wijze van spreken geen bladzijde van het werkboek over durven te slaan.' Logtenberg herkent dat: 'Lesson Study geeft leerkrachten meer zekerheid. Door

met elkaar uit te wisselen, durven ze zelf weer meer de regie te nemen in het kiezen van de doelen die zij met hun groep willen halen. De hele insteek is daarbij overigens schoolbreed. Startpunt zijn de ambities en doelen van de school. Deze worden vertaald naar de doelen per jaargroep en een passend aanbod voor het kind. Het is belangrijk dat leerkrachten weten: het zijn niet mijn leerlingen, maar onze leerlingen die we naar een eindpunt toe proberen te krijgen. Dat is een gezamenlijke verantwoordelijkheid van het hele team, waarin je als individuele leerkracht ruimte hebt om je eigen keuzes te maken voor jouw groep.’

De school is bezig om over te stappen op een digitale rekenmethode. Op dit moment loopt er een pilotproject. Ook hierin krijgt Lesson Study een belangrijke plaats, vertelt Verhoeff. ‘Tijdens de lessen die gezamenlijk worden ontworpen, wordt een verbinding gemaakt tussen Lesson Study en Gynzy en/of Snappet.’

DUIDELIJKE KEUZES LEVEREN TIJDWINST OP

Lesson Study vraagt een serieuze tijdsinvestering. Verhoeff creëert de voorwaarden waaronder deze tijdsinvestering ook van leerkrachten gevraagd kan worden. Zo is er bijvoorbeeld gesneden in andere taken. Voorheen hadden leerkrachten in hun normjaartaak een x-aantal uren voor

diverse commissies en werkgroepen, bedoeld voor zaken als het Sinterklaasfeest en de Kinderboekenweek. Nu worden dat soort activiteiten goeddeels door de ouderraad georganiseerd. Ook is er gesaneerd in de vergaderplanning, het team komt nog pakweg eenmaal per maand bij elkaar. Daarnaast zijn zogenaamde ‘administratiedagen’ ingevoerd,

LEERKRACHTEN KRIJGEN MEER BAGAGE OM GOED ONDERWIJS TE GEVEN

waarop de leerlingen vrij zijn en de leerkrachten hun administratie kunnen doen. ‘Met dit soort maatregelen bakken we het werk van de leerkrachten af, waardoor er ruimte ontstaat om richting te geven aan onze ambitie om een lerende organisatie te zijn.’

STERKERE LEERKRACHTEN EN MEER ONDERLING RESPECT

Verhoeff en Logtenberg delen de overtuiging dat Lesson Study een wezenlijke bijdrage levert aan de professionalisering van het team. Verhoeff verwoordt het als volgt: ‘Leerkrachten krijgen meer bagage om goed onderwijs te geven, dat maakt hen sterker. Tijdens Lesson Study ligt de focus echt op de inhoud van je vak. Alle aspecten van een les komen integraal aan

bod: doelen stellen, stimuleren van betrokkenheid, voorkennis activeren, het geven van een goede uitleg, creëren van veiligheid in de klas, feedback geven, checken van begrip, verwerking, noem maar op. Door Lesson Study doen leerkrachten ideeën op en delen zij kennis en ervaring. Deze werkvorm geeft veel energie en zorgt ervoor dat collega’s

nieuwsgierig worden naar elkaar en naar elkaars ideeën. Dat draagt bij aan het onderlinge begrip en respect.’

STRUCTURELE AANDACHT

Tot slot nog dit: Lesson Study is niet geschikt als een kortstondige impuls voor professionalisering. Het is een werkvorm waarmee je langere tijd aan de slag gaat. Verhoeff: ‘Ondanks de waan van de dag moet je vasthouden aan de koers die je hebt uitgezet. Lesson Study is een wezenlijk onderdeel van onze lerende organisatie, het vormt een rode draad in ons onderwijs. We gaan hier dus zeker mee door. Een arts die een bepaalde operatie maar af en toe uitvoert, wordt er niet echt goed in. In het onderwijs is dat niet anders. Elk kind verdient leerkrachten die zichzelf blijven ontwikkelen. Lesson Study is daar een ontzettend mooi voertuig voor.’

Verhoeff is er zelfs van overtuigd dat deze methodiek de binding van leerkrachten met de school kan versterken. ‘Mensen hebben minder snel de neiging om weg te gaan als ze ruimte krijgen om te doen waar ze goed in zijn, als hun kennis en ervaring wordt benut. Dan voelen ze zich gewaardeerd, betekenen ze iets en voelen ze zich competent. Met Lesson Study doen we dat massief!’ BSM

Directeur John Verhoeff observeert de verlengde instructie van een rekenles.

LITERATUUR

Logtenberg, H. & Odenthal, L. (2018). Lesson Study als effectieve vorm van teamleren.